

Hur enskilda yttranden blir stora politiska nyheter

En studie av nyhetsproduktion och politikens villkor i mediasamhället

MATS EKSTRÖM

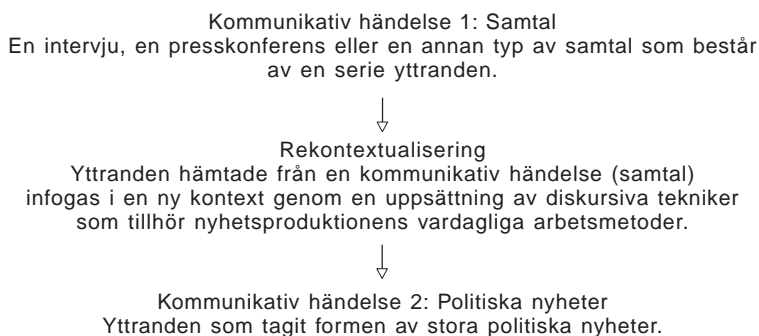
Det tillhör politikens villkor i mediasamhället att ett enda (misslyckat) yttrande framför journalisternas kameror kan bli till en större nyhet än vilka politiska beslut, handlingsprogram och reformer som helst. Det tillhör politikens särskilda sårbarhet att yttranden som inte är avsedda att bli viktiga politiska händelser, ändå kan bli det (jfr Thompson 1995). Vem minns inte näringsminister Björn Rosengrens yttrande ”Norrmännen är egentligen den sista sovjetstaten”?

Nyhetstexter byggs i stor utsträckning upp av yttranden som kommit till i intervjusituationer (Ekström 2001b). Med intervjuens hjälp samlar journalistiken in yttranden som i nästa steg används i berättelser om politiken. I vissa fall blir intervjusvar till huvudhändelsen i nyheter som utvecklas över flera dagar.

Journalistiken är en händelsefokuserad form av kunskapsproduktion (Ekström 2003). Nyheter kan handla om olyckor, förändrade börskurser eller politiska toppmöten. Men det som hänt kan också vara att någon (t ex en politiker) sagt något.

Syftet med denna artikel är att undersöka hur den nyhetsproduktion fungerar som bidrar till att enskilda yttranden kan utvecklas till stora politiska nyheter. Nyhetsproduktionen studeras ur ett diskursteoretiskt perspektiv. Studiens objekt är den process som schematiskt illustreras i figur 1.

Figur 1.

I artikeln studeras tre kommunikativa händelser: En partiledarintervju i TV med statsminister Göran Persson (10/9 1998); ett samtal mellan en journalist och näringsminister Björn Rosengren (23/9 1999); samt en presskonferens med finansminister Bo Ringholm (23/9 1999). Dessa händelser har följande gemensamt:

1. Händelserna inträffade ursprungligen *i, eller inför, medierna*.
2. Händelserna bestod i *yttranden, eller en serie av yttranden*, som politikerna formulerade i specifika samtalssituationer där journalister medverkade aktivt.
3. Yttrandena blev *stora politiska nyheter* genom att de drogs in i en omfattande nyhetsproduktion i press, radio och TV.

Undersökningens särskilda fokus kan tydliggöras med hjälp av två teoretiska begrepp – rekontextualisering och diskursiva tekniker. *Rekontextualisering* syftar här på förflyttningar av yttranden (t ex intervjusvar) från en kontext till en annan och de betydelseförskjutningar som denna förflyttning kan innebära (Linell 1998a). Alla berättelser och textkonstruktioner inbegriper någon form av rekontextualisering. Begreppet särskiljer så till vida inte vissa textkonstruktioner från andra. För att begreppet skall fungera metodologiskt krävs att det specificeras. I denna studie är det en viss typ av rekontextualiseringar som fokuseras, nämligen förflyttningar av politikernas yttranden från en ursprunglig (av medierna formad) samtalssituation (kommunikativ händelse 1), till nyheter där dessa yttranden görs till en huvudsak (kommunikativ händelse 2). Denna typ av förflyttningar utgör en viktig del av den journalistiska praktiken och den maktutövning som praktiken inbegriper (jfr Ekström 2001b). Den fråga jag ställer är: Vilka generella mönster präglar nyhetsjournalistikens rekontextualiseringar av politikernas yttranden?

Begreppet *diskursiva tekniker* syftar på den uppsättning av olika metoder, praktiska tillvägagångssätt, som används i produktionen av (i detta fall) nyhetstexter. Det är tekniker som är grundläggande för nyhetsproduktion som en särskild praktik och genre. Den fråga jag ställer är: Vilka diskursiva tekniker tillämpas när enskilda yttranden används för att göra stora nyhetshändelser?

Det som studeras i denna artikel är ett exempel på det vi kan kalla *politikens dubbla medialisering*. Politikens medialisering är ett övergripande begrepp för de olika sätt på vilka politiken anpassas till, och inordnas i, mediernas sätt att fungera (Asp 1990, Asp & Esaiasson 1996). Politikens *dubbla* medialisering syftar på en process där denna anpassning sker i åtminstone två steg. (1) De politiska yttranden som undersöks i artikeln gjordes ursprungligen i en samtalssituation präglad av mediernas och journalistikens sätt att fungera (en presskonferens, en direktsänd partiledarintervju, en nyhetsintervju). (2) I nästa steg blev dessa yttranden föremål för en omfattande nyhetsrapportering. De infogades i nyhetsberättelser, anpassades till olika medieformat. Begreppet politikens dubbla medialisering riktar således uppmärksamheten mot det faktum att både kommunikativ händelse 1 och 2 (i figur 1 ovan) representerar *mediehändelser* påverkade av journalistikens arbetsformer och mediernas logik.

Metod och material

Studien är av explorativ karaktär. Ambitionen är att försöka identifiera några generella mönster och diskursiva tekniker som är av särskilt stor betydelse i produktionen av nyheter. Analysen har självklart inga ambitioner att vara uttömmande och det krävs studier av flera fall för att kunna säga något definitivt om generaliser-

barheten i de resultat som presenteras. Jag har dock valt en komparativ ansats som skall göra det möjligt att identifiera förhållanden som återkommer i olika fall och i olika texter/program. Studien bygger på analyser av följande tre fall.

1. Statsminister Perssons yttranden om subventionerad barnomsorg

I valrörelsen 1998 (10/9) intervjuades Göran Persson inom ramen för partiledarutfrågningarna i TV. Socialdemokraterna hade kommit med ett förslag om subventionerade dagisavgifter, den så kallade maxtaxan. I partiledarintervjun fick Persson en fråga om inte hemarbetande föräldrar borde få ett ekonomiskt stöd som motsvarade stödet till dem som lämnade sina barn på dagis. I sitt svar förklarade Persson varför han ansåg att de som har barnen hemma ej bör subventioneras. När journalisten i en av sina frågor ifrågasatte rättvisan i att dem som har barnen på dagis får del av subventionerna men inte dem som är hemma med sina barn, svarade Persson bland annat att de som har barn på dagis gör en insats i samhället, att de är med och utvecklar hela samhället. Detta kunde tolkas som att han samtidigt sa att de som är hemma med sina barn inte gör en insats för samhället. Perssons yttranden gav stora rubriker. Det blev en huvudnyhet i kvällstidningar och i nyhetssändningarna på TV. Samtliga undersökta medier uppmärksammade händelsen. Rapporteringen byggdes upp kring en kritik som riktades mot Persson för hans direkta och indirekta uttalande om de föräldrar som är hemma hos sina barn.

2. Näringsminister Rosengrens yttrande om Norge och normmännen

Den 23:e september 1999 presenterade Aktuellt ett yttrande som sedan skulle bli en stor mediehändelse i TV, radio och tidningar under flera dagar. Den stora nyheten var att den svenska näringsministern Björn Rosengren sagt följande om Norge och normmännen: ”Alltså normmännen är ju egentligen en sista sovjetstat så det är ju så oerhört nationalistiskt allt är politik.” Rosengren sa detta i samband med att han intervjuades av en Aktuelltreporter, detta med anledningen av den planerade sammanläggningen av Telia och Telenor. Det var inte i intervjun som Rosengren yttrade sig på detta sätt, men utanför intervjusituationen när han trodde att kameran var avstängd. Kameran var dock fortfarande på. Aktuellt bestämde sig för att publicera Rosengrens yttrande.

3. Finansminister Ringholms presskonferens under den så kallade Ahleniusaffären

Den 29:e september 1999 höll finansminister Ringholm en presskonferens som skulle få mycket stort genomslag i medierna. Presskonferensen var en del i den så kallade Ahleniusaffären. Ytterst handlade det om ifall Riksrevisionsverkets chef Ahlenius skulle få fortsatt förordnande när det befintliga löpte ut. Kritik riktades mot regeringens ansvarige, Ringholm, för att regeringen några månader före förordnandets utgång fortfarande inte lämnat besked. Presskonferensen var föranledd av en märklig händelse. Ahlenius hade gått ut i medierna och påstått att Ringholm ringt upp henne och på telefonsvararen föreslagit att de skulle gå ut i medierna och säga att de varit överens för länge sedan, fast så inte var fallet. Ringholm förnekade detta telefonsamtal. Ahlenius lät då offentliggöra det bandade meddelandet på telefonsvararen. Det visade sig då att rösten på telefonsvararen var en av Ahlenius vänner som velat skämta med henne. Den fråga som nu aktualiserades i medierna var om Ahlenius efter detta hade regeringens förtroende och om hon skulle kunna sitta kvar. På den aktuella presskonferensen presenterade Ringholm resultatet av sitt samtal med Ahlenius.

Inför presskonferensen hade Ringholm uppenbarligen bestämt sig för att läsa upp ett uttalande, vilket presenterades som en överenskommelse mellan honom och Ahlenius, och att inte säga något utöver detta. På samtliga frågor som journalisterna ställde svarade han genom att hänvisa till denna överenskommelse. Olika frågor besvarades med nästan samma formuleringar gång på gång. Trots att Ringholm talade om att han inte avsåg att säga något mer, eller svara på andra frågor, fortsatte journalisterna att ställa frågor och Ringholm fortsatte att upprepa ungefär samma svar. Presskonferensen blev en stor nyhet. I detta fall var det inte ett enskilt yttrande utan den kommunikativa händelsen som helhet (samtalet under presskonferensen) som rönste stor uppmärksamhet.

Jag har studerat hur politikernas yttranden rekontextualiserades i ett urval av nyhetsmedier: Aktuellt, Rapport, TV4 Nyheterna, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Sydsvenska Dagbladet, Expressen och Aftonbladet. Materialet omfattar nyhetsändringarna i Aktuellt (21.00), Rapport (19.30) och Nyheterna (19.30), samt artiklar i ovan nämnda tidningar. I tid omfattar materialet en vecka efter den dag då respektive händelse inträffade.

TV är i stor utsträckning ett visuellt medium och även inom pressen har bilden en självklart central ställning. Medieforskare betonar ofta att den moderna mediekulturen är en visuell kultur (se t ex Thompson 1995). Politiker är beroende av att synas regelbundet i mediernas offentlighet. De synliggörs inom ramen för medieinstitutionernas visualiseringstekniker. Trots detta är det vanligt att bilderna utsluts, eller behandlas sparsamt, i studier av mediernas diskurser. Diskursanalysen har i stor utsträckning varit analyser av tal och skriven text. Min ambition i denna artikel är att ta med både text och bild i analyserna av nyhetsproduktionens rekontextualiseringar och diskursiva tekniker.

Disposition

Analyserna som presenteras i denna artikel har jag valt att organisera i fyra avsnitt. I ett *första avsnitt* ställer jag frågan varför just dessa yttranden utvecklades till stora politiska nyheter? Självklart finns en rad förhållanden som bidrog till detta. Jag skall lyfta några viktiga förklaringar.

Ett *andra avsnitt* handlar om hur yttrandena *extraherades*. Det var ett generellt mönster i nyhetsrapporteringen att politikernas ursprungliga yttranden extraherades, frigjordes från sin ursprungliga kontext. Jag syftar då inte på det självklara att de hämtades ur ett sammanhang och användes i ett annat, utan i det förhållande att yttrandena behandlades som självständiga uttalanden oberoende av den specifika samtalssituationen. Yttrandena levde sitt eget liv och fick i sig själva representera nyheten och politiken. Extrahering är en diskursiv teknik som i flera avseenden är grundläggande för nyhetsrapporteringen. Den ger citerade yttranden karaktären av principiellt viktiga händelser istället för tillfälliga (tämligen odramatisk) situationsbestämda handlingar. När yttranden extraherats och frigjorts från den ursprungliga samtalssituationen kan de i nästa steg användas på en mängd sätt, i olika grafiska former, i olika nyheter och berättelser om politiken.

Ett *tredje avsnitt* visar hur dessa extraherade yttranden användes och rekontextualiserades på fyra (till varandra relaterade) nivåer:

- (i) de formulerades om för att passa stil, format och genre (omformuleringarna är ett exempel på diskursiva tekniker)

- (ii) de placerades in i en ko-text (den direkt föregående och efterföljande språkliga kontexten) som väsentligt påverkade deras innebörd
- (iii) de användes som uttryck för handlingar och karaktärer i konstruktionen av nyheternas narrativa makrostruktur
- (iv) de integrerades i generella politiska, ideologiska diskurser

Ett genomgående mönster i nyheterna om de tre yttranden/samtalssituationerna var att journalistiken klandrade politikerna och politiken, ställde politikerna till svars, samtidigt som man legitimerade nyhetsinstitutionen. I det *fyjärde avsnittet* uppmärksammas ett antal diskursiva tekniker som för journalistiken och nyhetsproduktionen fungerar självlegitimerande.

Hur kommer det sig att vissa enskilda yttranden blir stora politiska nyheter?

Gemensamt för de tre yttranden/samtal jag valt ut var att de blev stora nyhetshändelser. De blev till förstasidesnyheter i pressen och huvudnyheter i de tre nyhetsprogrammen. I nyheterna gjordes intervjuer med personer som kommenterade politikernas yttranden. Yttrandena togs upp i ledare, nyhetsartiklar och krönikor. Inget av de undersökta medierna ställde sig utanför detta.

Ett grundläggande villkor för att yttranden skall bli stora politiska nyheter är just nyhetsproduktionens sätt att fungera. Yttrandena drogs in i en organiserad nyhetsproduktion som i sig innebar att händelserna eskalerade. De behandlades i tidningarnas olika delar (förstasidor, ledare, nyhetsartiklar, krönikor, insändare etc), de satte igång en inarbetad journalistisk aktivitet med insamling av kommentarer från politikerna själva, från oppositionen, från journalister, från den så kallade allmänheten. De utvecklades till en berättelse över tid med nya nyheter under flera dagar. Nyheter bygger ofta vidare på andra nyheter, journalisterna hämtar material från andra medier.

Men varför upphöjdes just dessa yttranden till stora nyheter? I en studie av presidentdebatter argumenterar Clayman (1995) för att journalistiken väljer ut vissa citat och tillskriver dessa stark symbolisk innebörd. Tre kriterier styr dessa urval: (i) citatens *narrativa relevans* (dvs om de passar någon av journalistikens etablerade berättarstrukturer), (ii) hur *anmärkningsvärda* de är (om de är spektakulära, ovanliga, sensationella), samt (iii) om de går att extrahera (dvs om de går att använda som fristående citat utan att man behöver presentera dem i sitt specifika sammanhang).

Dessa kriterier tycks stämma väl överens på de politiska yttranden som undersöks i denna studie. Yttrandena hade för det första hög narrativ relevans. De kunde lätt integreras i för journalisterna välbekanta berättelser om politiken (se nedan). Rosengrens yttrande kunde som exempel integreras i en berättelse om en pågående konflikt och träta mellan de inblandade i Telia Telenor affären. Rosengrens yttrande kunde samtidigt integreras i berättelser om Rosengrens återkommande inblandning i så kallade politiska skandaler. Yttrandena var för det andra anmärkningsvärda, sensationella. (Det sensationella förstärktes i medierna med hjälp av tillspetsningar och andra tekniker som används i produktionen av nyheter.) Yttrandena kunde för det tredje extraheras. Citaten från de tre ministrarna förekom i en rad olika former t ex som rubriker på förstasidor (se nedan). Att dessa yttranden fick sådant genomslag kan naturligtvis även förklaras i relation till andra teorier om nyhetsvärdering, för en genomgång (se t ex Eide 1991).

De tre ovan presenterade kriterierna hänger samtidigt ihop på ett sätt som är avgörande för nyheternas utveckling. Det är genom att yttrandena kan extraheras som de i nästa steg kan användas relativt fritt och integreras i olika berättelser om politiken (narrativ relevans). Det är vidare delvis genom att yttranden extraheras som de kan framstå som särskilt anmärkningsvärda. Ett misslyckat (och inte särskilt konstigt) intervju svar i en pressad intervjusituation kan, när det extraheras, framstå som ett principiellt väl genomtänkt (och därför anmärkningsvärt) uttalande. Ett yttrande som görs bortom offentlighetens scen, blir sensationellt när det lyfts ur sin kontext och görs offentligt. Under nästa rubrik undersöks detta närmare.

Yttranden extraheras

Gemensamt för de yttranden som jag valt att analysera är att de ursprungligen var resultat av specifika kommunikativa situationer. Yttranden är alltid ett resultat av, ett svar på, den specifika samtalsituationen (Linell 1998a). Här var det emellertid särskilt påtagligt. Låt oss titta lite närmare på två av händelserna.

Rosengren skulle inte ha sagt det han sa om han inte trodde att kameran var avstängd. Det han gjorde var inte ett officiellt uttalande. Vad det egentligen var för typ av talhandling kan vi inte riktigt veta, eftersom vi bara har mediernas bild av det hela. Kanske var det en sådan skämtsam kommentar som är typisk för vardagliga samtal i det att den delvis var avsedd för att upprätthålla en särskild social relation. Helt klart är att Rosengren i den aktuella situationen pratade med journalisten och inte med en tredje part av lyssnare/tittare så som är fallet i en nyhetsintervju. Både politiker och journalister (liksom alla andra yrkesgrupper) säger saker när de umgås med varandra "back stage", som skulle vara anmärkningsvärda yttranden om de presenterades som offentliga uttalanden. I nyheterna dagen efter hörde det till ovanligheterna att journalisterna avdramatiserade Rosengrens yttrande och beskrev det som en del av specifik samtalsituation. Tvärtom ställdes yttrandet i sig i fokus och integrerades i olika textkonstruktioner där det ursprungliga samtalet var mer eller mindre frånvarande.

Aftonbladets förstasida den 24/9 domineras av en stor bild på Rosengren (bild 1). Han står ute på gatan. I en pratbubbla citeras Rosengren "Normmännen är ju egentligen den sista Sovjetstaten". I bildtexten och rubriken omtalas yttrandet som ett "påhopp" på normmännen. "Påhopp" antyder att det skulle ha varit medvetet riktat till normmännen. Den ursprungliga samtalsituationen är helt frånvarande. På bilden med pratbubblan befinner sig Rosengren på en annan plats och i en annan situation. Yttrandet får karaktären av ett uttalande oberoende av den konkreta samtalsituationen.

I många artiklar anges att det var inför Aktuellt TV-kamera som Rosengren gjorde yttrandet. Genomgående är dock att yttrandet extraheras. Det används t ex i rubriker och betraktas som om den ursprungliga samtalsituationen saknar betydelse. Här är ett exempel på detta från Sydsvenska Dagbladet (bild 2).

Perssons yttrande, som extraherades, och blev en stor nyhet, gjordes i en speciell samtalsituation. I den direktsända partiledarintervjun utnyttjade journalisten frågestrategier som försatte Persson i en besvärlig situation. Jag tolkar Perssons svar som ett försök att försvara en reform i en situation där journalisten försökte ställa statsministern mot väggen. Jag återger här en transkribering av ett utdrag ur den direktsända partiledarintervjun eftersom jag i analysen nedan kommer att referera till denna.

Bild 1.

GUDRUN SCHYMAN
KONTOKORT FÖR
EN KVARTS MILJON

8 KR

AFTONBLADET

FRIDAG 24 SEPTEMBER 1999

NYTTA TIDNING
puls
Folk & Fredrik avslöjar sina vårenhemisar

NYTTA TIDNING
Spelextra
Sista chansen att vara med från början

NYTTA TIDNING
Regina Lund
sin sista som mamma

**NORSKT RASERI
MOT ROSENGREN
efter påhoppet**

98

Partiledarintervju med statsminister Göran Persson 10/9 1998

F = Fichtelius (intervjuande journalist)

P = Statsminister Göran Persson

1. F: det här är i alla fall en fråga som har engagerat många utav våra tittare och vi >>
2. P: [det förstår jag
3. F: >>har fått många internetfrågor om detta bland annat den här varför håller
4. socialdemokraterna så benhårt fast vid att dom som väljer att vårda sina egna
5. barn inte ska få nåt erkännande och ekonomiskt stöd för det
6. P: ja det är enkelt man kan vända på det och säga så här vi vet ju att vi behöver
7. många unga människor i arbetskraften män och kvinnor som samtidigt som dom
8. jobbar för att utveckla samhället har barn dom barnen som växer upp i såna
9. familjer ska också ha en trygg barndom och ha en god uppväxt vi har dagis för
10. dom dagis står också öppet för andra och ahh dagis har ju kommit för att stanna
- 11.F: men dom andra är ju ganska många det finns ett hundra femtiosex tusen barn
12. idag som är hemma med sina föräldrar å dom får ju inget stöd alls då medan barn
13. i kommunal barnomsorg får en väldigt stor subvention alltså vad är det för
14. rättvisa i det här
- 15.P: [ja rättvisan består ju faktiskt i att dom som har barnen på daghemmen
16. dom jobbar ju också gör en insats
- 17.F: [men rättvisan för dom andra
- 18.P: joo visst men dom gör en insats i samhället dom utvecklar ju hela samhället
19. det är ju inte
- 20.F: [dom betalar ju också skatt
- 21.P: jaa visst och när dom jobbar så betalar dom skatt dom bidrar till att samhället
22. utvecklas och vi behöver dom ju>>
- 23.F: [med dom får ingen betald barnomsorg
- 24.P: >> vi behöver dessa unga människor
- 25.F: jo men jag frågar rättvisan för dom här hundra femtiosex tusen vars föräldrar
26. betalar skatt å dom får ingen
- 27.P: [jo jag förstår vad du säger men vad jag pekar på är ju faktiskt att vi har ju bett
28. många unga människor att faktiskt också jobba i vården finns dom dom finns i
29. skolan och dom finns i industrin å dessa föräldrar som ställer upp å jobbar å

30. samtidigt har barn dom barnen i dom familjerna ska väl ha en rimlig trygg
 31. uppväxt det finns dagis dagis står öppet för alla och dom som väljer en annan
 32. livsstil att vara hemma med barnen det ska vi rimligen inte subventionera med
 33. att bygga ut>>
 34.F: [varför inte det
 35.P: >> skattesystemet ja helt enkelt därför att det är ett eget fritt val och vi har >>
 36.F: [men om vi tar
 37.P: >>ju vid barnafödandet föräldrarförsäkringen och sen har du barnbidraget

I den direktsända tv-intervjun presenterade journalisten information som skulle tala mot det rimliga i den aktuella reformen (rad 11 och 25), han besvarade statsministerns svar med motfrågor (rad 11, 17, 20, 34), han ställde följdfrågor som visade att han inte accepterade svaret (rad 25) och han avbröt vid flera tillfällen den svarande (rad 17, 20, 23, 34). Detta är typiska uttryck för en kritisk utfrågning (Clayman och Heritage 2000). Intervjun var planerad och upplagd i flera sekvenser på ett sådant sätt att den svarande hamnade i en mycket svårhanterad situation.

I efterhand förklarade Persson i pressen att han formulerade sig på ett olyckligt sätt. Det han sa kunde tolkas som att han ansåg att föräldrar som är hemma med sina barn inte gör någon nytta i samhället. Han bad om ursäkt för sin misslyckade formulering. Trots detta upphöjde nyhetsjournalistiken yttrandet till ett uttalande av principiell betydelse.

I flera nyhetstexter beskrevs Perssons yttrande förvisso som en ”fadäs”, en ”groda”, en olycklig formulering som kunde missförstås. Men detta fick inte redaktionerna att avdramatisera och lägga mindre vikt vid det enskilda yttrandet. I tv och tidningar fick oppositionen, upprörda föräldrar, och politiska reportrar kommentera vad som beskrevs som Perssons ”uttalande” om barnfamiljerna. Perssons yttrande citerades i en mängd olika sammanhang frigjort från både den föregående frågan och den övriga samtalssituationen.

Låt mig betona att jag här inte tar ställning till om det är rimligt att återge yttranden på detta sätt. Jag nöjer mig med att konstatera att extraheringen är en grundläggande diskursiv teknik när yttranden utvecklas till stora mediehandlingar. Extraheringen innebär att stor uppmärksamhet riktas på det enskilda yttrandet och det blir lätt för läsarna/tittarna att identifiera nyhetshändelsen, och även politikern, med det aktuella yttrandet.

Omformuleringar och rekontextualiseringar på fyra nivåer

Yttranden, ofta hämtade från intervjusituationer, planerade och iscensatta av journalister, tillhör som redan framhållits det viktigaste materialet i konstruktionen av nyheter. När dessa yttranden citeras sker detta genom olika former av rekontextualiseringar. Vi kan urskilja åtminstone fyra till varandra nära relaterade nivåer i detta (jfr Linell 1998a, 1998b, Kroon 2001). Vi kan kalla dessa för (1) omformuleringar; (2) Konstruktionen av yttrandenas mest näraliggande kontext (ko-text); (3) Konstruktionen av textens (narrativa) makrostruktur; (4) Relatering till generella ideologier.

Nivå 1: Yttranden formuleras om och visualiseras för att passa en viss stil, ett format och en genre

Ett yttrande kan t ex formuleras om för att passa rubrikens form. I Dagens Nyheter (30/9) citeras Ringholm i rubriken till en artikel som täcker mer än en halv sida:

”Vi har kommit överens”

Ringholm formulerade sig aldrig på detta sätt. Citatet är en komprimerad variant av en längre formulering. Omformuleringen anpassar citatet till rubrikens form. Genom att lyfta upp yttrandet i rubriken förstärks samtidigt yttrandets karaktär av nyhets-händelse. Bild 2 ovan visar en motsvarande omformulering av Rosengrens yttrande som är gjord för att passa rubrikens form.

Samma dag (den 30/9) har Expressen en artikel som upptar ett helt uppslag, med rubriken: **Han pratade – hon åkte hem**. Artikelns ingress är som följer:

Bosse Ringholm satte sig ned, rynkade pannan och drog upp skruven i ryggen. Och ut kom:

... framgår av överenskommelsen... har uttryckt intresse för ett annat uppdrag... undersöka möjligheten att tillgodose hennes önskemål.

Om och om igen. Oavsett fråga.

Artikeln domineras av en stor bild på Ringholm. I bilden har Expressen klippt in 18 numererade pratbubblor med samma text (bild 3).

Bilden ger en kritisk och förlöjligande bild av Ringholms agerande på presskonferensen. Citeringen är anpassad för att förstärka detta budskap. Ringholms yttranden har både *formulerats om* i betydelsen *standardiserats*, och samtidigt infogats i ett nytt sammanhang, i ett kollage med numererade pratbubblor. Konstruktionen av detta bildkollage är ett exempel på rekontextualisering som är möjlig i tabloidgenren men knappast i de etablerade morgontidningarna.

Såväl Rosengrens som Ringholms yttranden citeras således i pratbubblor. Yttrandena rekontextualiseras i en form som är intimt förknippad med serietidningen som genre. Detta skapar speciella konnotationer. Politiken trivialiseras eller t o m förlöjligas. Samtidigt demonstrerar tabloidjournalistiken sin makt att hantera landets ledande politiker på ett skämtsamt och respektlöst sätt.

Politikernas ursprungliga yttranden formulerades om och citerades på olika sätt i olika artiklar, tidningar och nyhetsinslag. Men citaten återgavs också på olika sätt i samma artikel. Orsaken kan vara att citaten skall anpassas till de konventioner som styr rubrik, ingress och brödtext. Ett exempel: I Sydsvenska Dagbladet (24/9 1999) citeras Björn Rosengren på följande sätt:

Rubrik på förstasidan: ”Norge den sista sovjetstaten”

Rubrik på artikeln i tidningen: ”Norge är den sista sovjetstaten”

Ingress i artikeln: ”-Norge är egentligen den sista Sovjetstaten och det är så oerhört nationalistiskt. Så sammanfattade näringsminister ...”

Som material i konstruktionen av nyheter fyller citat samtidigt två helt olika funktioner. För det första bidrar de till att markera journalistikens formellt neutrala position (Heritage och Greatbatch 1991). Journalister talar inte med egen röst utan förmedlar vad andra har sagt. (Att positionen i första hand är *formellt* neutral framkommer om vi närmare analyserar hur citaten används.) För det andra kan citat användas för att göra nyheterna sensationella och attraherande. Ett särskilt tydligt uttryck för detta är när tabloiderna slår upp citat med stora bokstäver på löpsedlar och förstasidor.

En skriven text är alltid en form av visualisering. Med skrift kan tal representeras visuellt (jfr Mitchell 1994). Inom journalistiken används olika tekniker för att visualisera yttranden. Kvällstidningarnas löpsedlar, med stora svarta bokstäver, är det mest uppenbara exemplet på detta. Visualiseringen kan bidra till att göra yttranden

Bild 3.

till sensationella nyheter, men de kan också användas för att förstärka olika budskap (se bild 1 och 3 ovan och bild 4 nedan).

Journalistikens frihet att citera på ett sätt som passar syftet kommer också till uttryck i de olika sätt att markera citat som förekommer i nyhetstexterna. Gränserna mellan citat och referat är inte alltid tydliga. I nyhetstexterna förekommer citat (eller referat?) i åtminstone fem former.

- (1) Rubriker och annan text inom citationstecken.
- (2) Rubriker och annan text utan citationstecken men med pratminus.
- (3) Rubriker och ingresser utan vare sig citationstecken eller pratminus, men som genom sin grammatiska form antyder att det är ett citat.
Exempel: **Persson: Jag är ledsen** (förstasidan i Aftonbladet 11/9 1998).
- (4) Formuleringar med eller utan pratminus vars karaktär av citat (eller referat) markeras genom dels den grammatiska formen (t ex att någon talar i jagform), dels att de inleds eller följs av formuleringar av typen:
Björn Rosengren bad ikväll om ursäkt...
Så sammanfattade näringsminister ...
- (5) Formuleringar vars karaktär av citat markeras med visuella grepp (formuleringar som placeras i pratbubblor).

Nivå 2: Yttranden och deras språkliga omgivning

En gemensam utgångspunkt för mycket diskurs- och samtalsforskning är att innebörden i ord och yttranden (åtminstone delvis) bestäms av den situation där de förekommer. Perssons yttrande var ett svar i en specifik intervjusituation. Ringholms upprepade yttranden var svar på journalisternas upprepade frågor. Rosengrens yttrande var gjort i en situation där journalisten signalerat att intervjun var avslutad.

I nyhetstexterna förekommer yttrandena i nya sammanhang. Genom att laborera med den mest näraliggande språkliga kontexten (ko-text) kan journalisterna (som andra författare) påverka innebörden i politikernas citerade yttranden. Det finns mönster i nyheternas sätt att återge politikernas yttranden. Ett genomgående mönster är att frågorna som föregick yttrandena tagits bort när de återges i text (Ekström 2001b). Yttrandena föregås nu av något annat. Jag skall inte fördjupa mig i detta utan nöjer mig med ett exempel.

När SvD citerar Ringholm i en nyhetsartikel den 30/9 har man lyft ut en del av ett yttrande som Ringholm gjorde, tagit bort frågan som föregick detta och ersatt frågan med en text som talar om för läsaren hur yttrandet (handlingen) skall förstås:

... På höstens mest enfaldiga och enstaviga presskonferens upprepade en blek Bosse Ringholm mekaniskt samma inrepeterade fras:

– Hon har uttryckt intresse för ett annat uppdrag.

Flera partiledare vägrar dock tro Bosse Ringholms version.

Den ko-text som föregår och följer efter citatet exemplifierar här något mycket vanligt förekommande i nyhetstexterna. Ko-texten talar om *vad politikern gör*, och *vad han är*, när han yttrar sig. Ko-texten bidrar till att bygga upp karaktärer som har funktioner i de berättelser som berättas (jfr Berger 1997). Detta leder oss över till nästa nivå.

Nivå 3: Yttranden blir handlingar och karaktärer i berättelser om politiken: texternas makrostruktur

Vi skall nu förskjuta uppmärksamheten från den näraliggande ko-texten till nyhetsartiklarna som helhet, deras makrostruktur (jfr van Dijk 1991). De studerade nyhetstexterna uttrycker oftast ett tydligt narrativ. Texterna integrerar politikernas yttranden i koherenta berättelser om politiken. Huvudtemat i dessa berättelser uttrycks i rubrik och ingress. Både bild och text bidrar till berättelsen. Citat från politikerna och

intervju dagen efter, samt yttranden från barnfamiljer. Från dessa situationer väljs yttrande ut som passar berättelsen. Från intervjun med Persson hämtas citatet: "Jag ångrar ingenting".

Redan i rubriken på förstasidan återges berättelsens tre viktiga moment och den kausala kedjan. Händelseutvecklingen kan beskrivas på följande sätt. Först gör Persson ett påhopp på barnfamiljerna, detta leder till starka reaktioner från barnfamiljerna, men Persson ångrar ändå ingenting. Relationen mellan politiker och allmänhet står i fokus.

Artikeln inne i tidningen är uppbyggd utifrån denna grundstruktur. Å ena sidan markerar journalisten, med olika för genren typiska tekniker, att texten bygger på citat hämtade från olika håll. Å andra sidan rekontextualiseras dessa citat så att de skall passa berättelsen. I artikelns ingress återkommer grundstrukturen från rubriken här i någon annan form.

Göran Perssons klavertramp I TV:s partiledarutfrågning retade upp barnfamiljer i hela Sverige:

För att göra en insats för samhället ska man jobba och ha barnen på dagis.

Sent igår kväll tvingades han be väljarna om ursäkt.

Men samtidigt sa han till Expressen: –Jag ångrar ingenting.

Yttrandet "Jag ångrar ingenting" är centralt för hela nyheten. Det förekommer fyra gånger: på förstasidan, som rubrik på artikeln inne i tidningen, i ingressen till artikeln, samt i artikelns brödtext. Genom det sätt på vilket Expressen lyfter fram detta yttrande framställs Persson som närmast nonchalant. Nyheten blir en variant på en berättelse om politiken som vi känner igen. Den kan i korthet sammanfattas på följande sätt: Allmänheten är upprörd över politikernas agerande. Journalisterna låter den upprörda allmänheten komma till tals. Politikerna nonchalerar kritiken.

En och samma händelse kan återberättas på olika sätt. Liksom alla andra berättare väljer nyhetsjournalistiken vilken berättelse som skall berättas. Utifrån detta väljer man att citera vissa yttranden på ett visst sätt. En jämförelse mellan Expressens och Aftonbladets förstasida den 11/9 visar ett närmast lustigt exempel på denna valfrihet. Av Expressens rubrik fick vi veta att Persson inte ångrade någonting (se bild 4 ovan). Aftonbladets rubrik på förstasidan samma dag sa tvärtom att Persson ångrade sig (bild 5).

Budskapen var motsatta men den journalistiska textkonstruktionen var i grunden densamma. I båda fallen var rubrikerna på förstasidan konstruerade som citat. I båda fallen konstruerades artikeln och berättelsen om Persson och medborgarna med hjälp av yttranden hämtat från en intervju som en av tidningens journalister gjort. I båda fallen citerades ett och samma yttrande i rubriken på förstasidan, i rubriken till artikeln inne i tidningen, i ingressen till artikeln samt i brödtexten. Skillnaden är att Persson i Expressen inte ångrade någonting, medan han i Aftonbladet var ledsen och ångrade det han sa.

I nyheternas narrativa rekontextualiseringar av yttranden har bilder stor betydelse. Med bilder kan journalistiken visa vad personer gör. Bilder visar kroppsliga uttryck som i samspel med text kan användas för att bygga upp karaktärer och handlingar.

Expressen och Aftonbladet har valt olika bilder på Persson på tidningarnas förstasidor (se bild 4 och 5). I Aftonbladet ser vi Persson med sänkt huvud (på både förstasidan och inne i tidningen). Det sänkta huvudet förstärker bilden av att han är ledsen och ångerfull.

På Expressens förstasida berättas inte om en ångerfull Persson. Inne i tidningen finns dock en bild på Persson även här med sänkt huvud. Av bildtexten kan vi dock

Bild 5.

förstå att statsministern har sänkt huvud inte för att han är ångerfull utan för att han är pressad (bild 6).

Att statsministern var pressad kan illustreras på olika sätt. Olika bilder kan ha samma funktion i det narrativa betydelskapandet. Expressen valde bilden på statsministern med sänkt huvud. Svenska Dagbladet valde en bild där statsministern står i en folkmassa. Bilden kan associera till att statsministern var pressad kanske t o m

Bild 6.

jagad av allmänheten. I bildtexten kan vi läsa att han hade "hett om örönen". I bildtexten slår man också fast att orsaken till folkmassan var det Persson sagt i TV om hemmavarande föräldrar. Om det är just därför folket på bilden samlats på denna plats vet vi inte (bild 7).

Rosengrens yttrande gjordes i det som Goffman (1988) kallat "back stage". Det är en sociologisk självklarhet att människor alltid spontant anpassar sina handlingar

Bild 7.

med hänsyn till om de sker på offentlighetens scen eller bakom densamma. Det faller utanför syftet med denna studie att avgöra i vilken utsträckning Rosengren menade vad han sa om norrmännen. Utan tvekan var det dock ett yttrande starkt präglad av den aktuella samtalsituationen. I nyheterna fick yttrandet representera olika handlingar av stor politisk betydelse.

Jag tar Aktuellts nyhetssändning 23/9 som ett exempel. Här följer en transkribering av nyhetsankarets påannonser, samt två utdrag från reporterrösten.

Påannons (Nyhetsankaret)

Gokväll ja århundradets största nordiska affär blev klar idag. Svenska Telia och norska Telenor går samman men bakom kulisserna gnisslar det fortfarande. Den svenske näringsministern hade just kommenterat dagens uppgörelse då han till Aktuells reporter sa citat att norrmännen är egentligen den sista sovjetstaten och oerhört nationalistiska slut citat. Ytterligare ett *exempel på det ordkrig som präglat affären.* (min kurs.)

Reporterröst

/.../ för det har varit en resa fylld av nationell prestige. Norrmännens försök att undvika varje risk att viktiga affärsområden hamnar i Sverige ja det har skapat kraftig irritation hos den svenska motparten å i ett samtal med Aktuellt kan näringsminister Björn Rosengren inte låta bli att säga vad han verkligen tycker. (min kurs.)

(här följde ett klipp som visar när Rosengren gör det omdiskuterade yttrandet)

Reporterröst

Norge är den sista sovjetstaten det är så oerhört nationalistiskt säger den svenske näringsministern å *det är slutsummeringen* av en färd som kantats av politisk munhuggning för öppen ridå. (min kurs.)

Yttrandet beskrivs här som ett "exempel på det ordkrig som präglat affären", ett uttryck för vad Rosengren "verkligen tycker" och som en "slutsummering" av den politiska affären. På ett självklart sätt talas det om vad Rosengren "säger". Liknande sätt att rekontextualisera yttrandet förekommer i en rad andra medier. På förstasidan i Sydsvenska Dagbladet (24/9) kunde man bl a läsa "Norge är egentligen den sista sovjetstaten och det är så oerhört nationalistiskt. Så sammanfattar näringsminister Björn Rosengren den största affären någonsin i Norden". I ett flertal nyheter beskrevs också Rosengrens yttrande som ett "uttalande".

Rosengrens yttranden rekontextualiserades och infogades i berättelser om de konflikter som kantat denna affär. I nyheterna presenteras inte tolkningarna av Rosengrens yttrande som just tolkningar. Journalistiken talar om för tittaren och läsaren hur det är, vad Rosengren faktiskt gjorde när han yttrade sig.

Gemensamt för de tre händelser som jag valt att analysera är att de ursprungliga yttrandena blev starten på berättelser som löpte över flera dagar. I samtliga tre fall finns här en gemensam grundstruktur som förenklat kan sammanfattas på följande sätt: (1) Nyheter om själva händelsen (yttrandet), (2) reaktioner från bl a oppositionen och allmänheten, (3) politikerna svarar på kritiken, ångrar sig och/eller ber om ursäkt. Denna grundstruktur tillämpas generellt oberoende av om det är press eller tv, morgontidningar eller tabloider.

Nivå 4: Yttranden rekontextualiseras inom ramen för generella politiska, ideologiska diskurser

Politikernas yttranden citeras inte bara som delar av konkreta berättelser avgränsade i tid och rum. I nyheterna blir yttrandena samtidigt symboliska handlingar inom ramen för mer generella, permanenta, diskurser eller ideologier (jfr Kroon 2001, 249).

Jag ger två exempel på sådana mer permanenta diskurser som förekom i det aktuella materialet.

Politiken som ett strategiskt spel om opinioner

Den första händelsen, som hade sitt ursprung i statsminister Perssons yttrande under partiledarintervjun, gav upphov till en serie av nyheter där politiken betraktades som ett strategiskt spel om opinioner. Tidigare studier har visat hur dominerande

denna diskurs kan vara i mediernas rapportering från valrörelser (Ekström och Andersson 1999).

I det nyhetsinslag som Aktuellt gjorde dagen efter partiledarintervjun (11/9 1998) klippte man ihop yttranden från den politiska oppositionen som kritiserade Persson. Dessa introducerades på följande sätt: "Oppositionen missade inte chansen att utnyttja blottan som statsministern lämnat". När händelsen tas upp i Sydsvenska Dagbladet (den 12/9) sker det bl a i en stor artikel med rubriken: "Poäng att plocka på Perssons "fadäs". Artikelns beskriver händelsen som den chans som de borgerliga partierna väntat på. Genom Perssons fadäs har de fått den valfråga som de väntat på, där de kan vinna stora poängar. Två dagar senare (14/9) presenteras aktuella opinionssiffror och tidningen skriver att Perssons "fadäs" kan ha kostat en hel del sympatier. I Aftonbladet (11/9) konstateras att Perssons "klavertramp" kommer olyckligt för partiet som har svaga opinionssiffror.

Den missnöjda allmänheten

Allmänhetens misstro mot politiker är ett gemensamt tema i nyheterna om de tre händelserna. Slående är den homogena bild som förmedlas i de studerade medierna. Ingenstans förmedlas röster från allmänheten som bryter av mot den kompakta kritiken och misstron. Ingenstans problematiserar (eller nyanserar) journalisterna allmänhetens misstro. Tvärtom framställs misstron som helt logisk i relation till vad politikerna gjort. Denna diskurs kännetecknas av en särskild form av journalistisk populism.

Misstron kommer till starkast uttryck i nyheterna om Ringholms agerande under presskonferensen. Här övergår misstron i flera fall i vad som närmast är att betrakta som förakt. Efter presskonferensen sägs i TV-nyheterna att "det svenska folket öser sin vrede över finansministern". Det talas om "en storm av kritik" mot Ringholm. Inte bara kvällstidningarna utan även t ex Dagens Nyheter förmedlar röster som häcklar finansministern. En röst beskriver Ringholm som "den största idiot jag någonsin sett". I medierna varvas enskilda röster med generella beskrivningar av hur utskälld Ringholm har blivit av den svenska allmänheten. Ingenstans (eller möjligen på någon undanskymd plats) ifrågasätts det rimliga i den massiva kritik, och det förakt, som förmedlas. Istället bekräftas allmänhetens misstro genom att de experttyckare som får uttala sig förmedlar samma bild. I Sydsvenska Dagbladet (1/10 1999) utnämner redaktionen Ringholm till "århundradets papegoja" och Göran Hägg beskriver Ringholm som "retoriskt invalid".

Hur journalistiken legitimerar sig själv

Journalistikens makt och möjlighet att *legitimera sig själv* saknar motstycke. När andra institutioner, t ex myndigheter och organisationer, vill avvärja kritik eller allmänt bättra på sin 'image' är de beroende av medierna ... Medierna själva är däremot knappast beroende av någon annan ideologisk apparat. Debatten om massmedierna sker därför nästan alltid på mediernas egna villkor ... (Ekecrantz och Olsson 1994, s. 23).

Nyhetsrapporteringen kring de tre studerade händelserna bekräftar det Ekecrantz och Olsson framhåller: att journalistiken har en osedvanligt stor makt att legitimera sig själv. De tre händelserna hade ursprungligen formen av samtal där politiker och journalister deltog som huvudaktörer. Politikerna klandras genomgående för sitt agerande. Men journalistiken klandras aldrig. Den fråga jag ställer här är följande:

Hur går det till när journalistiken legitimerar sig själv? Eller mer specifikt: Genom vilka diskursiva tekniker sker detta i de vardagliga textkonstruktionerna?

Under sju olika punkter skall jag kort illustrera ett antal diskursiva tekniker som kan fungera som självlegitimerande mekanismer. Även i detta sammanhang har de visuella representationerna en avgörande betydelse.

1. Den specifika interaktion som journalisterna var en del av osynliggörs

Jag har för denna studie medvetet valt att studera samtalssituationer där journalisterna var aktiva aktörer. Yttranden i ett samtal är alltid responser på föregående turer, och på andra delar av den sociala interaktionen (Linell 1998a). I de här aktuella fallen var t ex Perssons svar delvis ett resultat av journalistens frågestrategier, Rosengrens yttrande var en respons på en samtalssituation där han fick signaler på att den offentliga intervjun var avslutad, Ringholms yttranden provocerades delvis fram av journalisternas återkommande frågor. I nyhetsrapporteringen läggs dock fokus närmast uteslutande på politikernas yttranden. Journalisternas medverkan i skapandet av de aktuella samtalssituationerna osynliggörs. Här följer två exempel.

I ett flertal nyheter omtalades Rosengrens yttrande som ett "uttalande" från näringsministern. I Rapport 24:e september formuleras t ex påannonsen på följande sätt: "Näringsminister Björn Rosengren i blåsväder igen. Norrmännen rasar. I ett uttalande i går kväll i Aktuellt liknade Rosengren Norge vid en sovjetstat ...". Här liksom i många andra nyheter sägs det på ett självklart sätt att det var ett uttalande som gjordes i *Aktuellt* (se t ex *Aktuellt* 24/9 1999). Frågan är var och i vilken situation yttrandet egentligen gjordes?

I nyheterna som följde efter presskonferensen med Ringholm återkom gång på gång ett och samma grepp. Ringholms yttranden redigerades ihop på ett sätt som förstärkte intrycket av att han sa samma sak gång på gång. I ett tv-inslag hade redaktionen även lagt in ett räkneverk i bild som räknade för varje gång som tittaren i det ihopklippta reportaget fick höra Ringholms yttrande (jfr bild 3 ovan). Ingen nyhetssändning valde att på motsvarande sätt förstärka bilden av journalisterna som fortsatte att fråga samma sak trots att Ringholm sagt att han inte tänkte svara på den typen av frågor.

Gemensamt för visualiseringen av de tre politiska händelserna är att politikerna hela tiden står i centrum. Detta kan uppfattas som självklart. Det handlade ju om vad politikerna sagt och gjort. Men det är just detta självklara och naturliga som är värt att uppmärksamma. Visualiseringen bidrar till att skapa en diskurs som riktar fokus på politikernas handlingar, och vare sig samtalssituationen eller journalisternas agerande (se t ex bild 1 ovan).

2. Journalistiken osynliggör sig själv som aktör genom strategiska ordval (grammatiska konstruktioner)

Kännetecknande för nyhetsjournalistiken (som institution) är anspråken på neutralitet. En formellt neutral position upprätthålls genom en rad språkliga (institutionaliserade) tekniker. I rollen som intervjuare ställer journalister frågor utan att explicit värdera svaren (Heritage 1985, 2000, Nylund 2000). I textkonstruktionerna används ordval och grammatiska konstruktioner som har det gemensamt att de undertrycker information om journalistiken som aktör. Nyhetsjournalistiken undviker att tala i jag-form, inte bara genom att hänvisa till andra röster, utan också genom att aktören utelämnas, genom att använda passivform och substantiveringar (detta är något som förövrigt även kännetecknar vetenskapens diskurs) (Potter 1996, Clayman 1992,

Heritage och Greatbatch 1991). Här följer två exempel som har det gemensamt att de understrycker information om aktören i fall där journalistiken (som aktör) rimligen haft en avgörande roll.

Exempel 1:

Ingress i artikel i Sydsvenska Dagbladet (13/9 1998) om kritiken mot Göran Persson:

Göran Perssons uttalande om barnfamiljerna har *fastnat som ett tuggummi* under statsministerns skor. (min kurs)

I artikeln som följer redovisas kritik från de borgerliga partierna men inget sägs om journalistikens roll för att göra yttrandet till ett tuggummi under skorna.

Exempel 2:

I en analys av Rosengrens yttrande i Svenska Dagbladet (25/9 1999):

Istället för fokus på fusionen *hamnade* allt ljus på den pratglade näringsministern själv och hans obetänksamhet. (min kurs)

I artikeln analyseras Rosengrens agerande men inget sägs om journalisternas bidrag till att ljuset *hamnade* på ett visst ställe.

3. Journalistikens selektiva presentation av sitt eget agerande

Det är inte alls så att journalisterna som aktörer är helt frånvarande i nyhetsbevakningen. Däremot beskriver journalisterna sig själva (och varandra) genomgående i roller som legitimerar institutionens anspråk. De ställer berättigade frågor, granskar och dokumenterar. Detta kommer dels till uttryck i nyheternas övergripande berättarstrukturer, dels i de specifika ordval som används när journalisternas agerande beskrivs. I nyheterna om Ringholms presskonferens framställs det som att journalisterna ägnade sig åt att ställa berättigade frågor för att utröna olika saker av allmänt intresse (se t ex Expressen 30/9 1999). Ingenstans i det studerade materialet antyds att journalisterna skulle kunna ha haft mindre hedervärda och mindre altruistiska motiv till sitt agerande under presskonferensen.

När Aktuellt valde att publicera Rosengrens uttalande gjorde de något som mycket väl kan uppfattas som ett brott mot god journalistisk etik och i varje fall ett brott mot normer som är vägledande i vardagslivets sociala interaktion. Det finns en norm som säger att det vi får höra i förtroende, det människor säger och gör bakom offentlighetens scen, är något som vi inte bör offentliggöra. Om vi skall filma någon för att visa filmen offentligt tillhör det god sed att fråga först och göra personen uppmärksam på att han/hon blir filmad i detta syfte. I ”Spelregler för press, radio och TV”, svenska journalisters kodifierade yrkesregler, finns en paragraf som säger att intervjuade personer i förväg bör få reda på var och hur deras uttalanden skall återges och en paragraf som säger att man bör upplysa en intervjuad om huruvida samtalet skall publiceras eller ej. Bakgrunden till detta är att vi alla vet att vi alltid anpassar våra framträdanden, våra yttranden, till den specifika situationen (om den t ex är offentlig eller ej). Aktuellredaktionen utmanande dessa normer och kodifierade yrkesregler. Ingenstans i det nyhetsmaterial som jag studerat beskrivs dock journalisternas agerande som klandervärt. När Aktuellredaktionen själv beskrev sitt agerande var det inte ett etiskt tvivelaktigt agerande utan tvärtom en fråga om att *dokumentera*:

... Rosengren själv ångrar det han sa då vår fotograf Paulo Rodrigues *dokumenterade* hans uttalande i samband med intervjun om Telia Telenor affären igår. (*Aktuellt* 24/9 1999, min kurs)

I visualiseringen av de aktuella händelserna osynliggörs i stor utsträckning journalistiken som aktör. Men detta är inte genomgående. På vissa bilder förekommer även journalister i handling. Vad gör journalisterna på dessa bilder? Hur representerar journalistiken sina egna representationsaktiviteter?

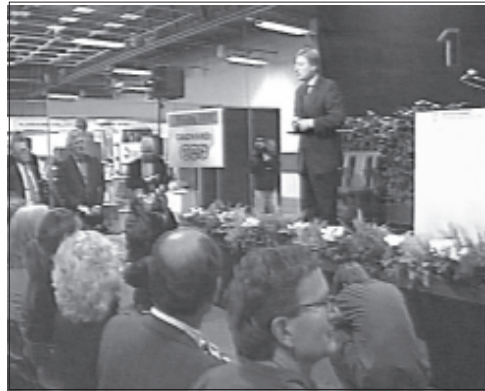
Som exempel har jag här valt ut tre bilder från ett nyhetsinslag i Aktuellt (24/9 1999). I inslaget intervjuas Rosengren dagen efter han gjorde det omtalade yttrandet om normmännen. Bilderna är ganska typiska. Liknande visualiseringar av journalistiken förekommer även i samband med de två andra mediehändelserna.

Vad gör journalisterna i bild och i vilka situationer får vi se dem? Samtliga bilder visar journalister som dokumenterar politikernas agerande. De är enbart hämtade

Bild 8.

Bild 9.

Bild 10.

från de situationer där den händelse utspelar sig som nyheten avser att skildra. Det finns inga bilder på andra delar av den journalistiska produktionsprocessen (t ex redigeringen). Det handlar om politiken och inte om journalistiken. Bild 10 avviker från de övriga så till vida att det är fotografierna och inte politikern som fokuseras. Men via fotografiernas riktade kameror riktas uppmärksamheten indirekt mot politikern. I reportaget är detta ett kort klipp. Klippet är en del i reportagets sätt att skildra händelsen. Det bidrar till intrycket av att det är en stor händelse värd att uppmärksamma. Fotografierna är en del av händelsens inramning. I journalistikens visuella representationer är journalisterna sysselsatta med att dokumentera, ställa frågor, granska och bevaka politiken. Politikerna är objekt för denna granskning.

Bilder som refererar till bilder och bildskapande, som används för att visa vad bilder och bildskapande är, kallar Mitchell (1994) för metabilder. Metabilder fungerar som representationer av representationsaktiviteter. Mitchell argumenterar för att sådana metabilder kan ha som mål att t ex undervisa åskådaren och/eller aktivera ett reflexivt kritiskt tänkande. Journalistikens sätt att visualisera sina egna aktiviteter, inom ramen för nyhetsgenren, syftar knappast till att skapa ett kritiskt reflexivt förhållningssätt till nyhetsbilden, eller journalistiken i allmänhet. De visuella representationerna legitimerar snarare en ideologi om journalistiken som neutral nyhetsförmedlare och granskare i allmänhetens tjänst. Nyheter är en genre som inte ger utrymme för självreflexiva representationer av representationsaktiviteterna.

4. De konstruerade berättelserna gör journalistikens agerande berättigat

I nyhetsjournalistikens berättelser om de tre händelserna finns särskilt ett återkommande inslag som indirekt fungerar självlegitimerande. I vart och ett av fallen ber politikerna offentligt om ursäkt. Nyheterna ger stort utrymme åt dessa ursäkter. Politikerna ångrar sig och tar på sig skulden. Rosengrens ursäkter och försök att förklara sig blev huvudnyheter i både tv-nyheterna, kvällspressen och morgonpressen. I inget fall antydde Rosengren att det skulle ha varit fel av redaktionen att offentliggöra det han sa.

Förlåt, förlåt, förlåt, Norge

Nu ber näringsministern norska folket om ursäkt för sitt påhopp
(Artikelrubrik i *Aftonbladet* 24/9 1999)

”Det var fel, jag var trött”

(Artikelrubrik i *DN* 24/9 1999)

Starka reaktioner från Norge. Idag ber svenske näringsministern om ursäkt sen han kallat Norge för sovjetstat i *Aktuellt*
(Huvudrubrik i *Aktuellt* 24/9 1999)

I samma nyheter ges också stort utrymme åt yttranden från statsministern där han klandrar Rosengren för händelsen men inte nämner ett ord om journalistikens agerande. Huvudrubriken i Rapport (24/9) inleddes med ett klipp där statsministern yttrade sig, därefter introducerade nyhetsankaret nyheten.

Det var slarvigt, det var raljant och det var dumt
(Statsministern, som samtidigt är i bild)

Statsministern kritiserar näringsminister Björn Rosengren för hans norgeuttalande (nyhetsankaret)

Nyhetererna gav stort utrymme åt politikernas ursäkter även i de andra två fallen. Genom att politikerna på detta sätt tar på sig skulden förskjuts uppmärksamheten bort från den inte helt orimliga tanken att journalisterna var delvis delaktiga i det som hände.

5. Lokal koherens: Konstruktioner av orsak och verkan

Van Dijk (1991) argumenterar för en diskursanalys som fokuserar på både lokal och global koherens. Global koherens syftar då på textens huvudämnen eller teman, hur dessa är hierarkiskt organiserade och uttryckta i t ex rubriker och ingresser. Jag har ovan visat hur journalistiken lyfte upp politikernas ursäkter som ett huvudämne, och skapade en berättelse i vilken journalistiken inte fanns med som en ansvarig aktör. Lokal koherens syftar på hur olika påståenden i texten relateras till varandra. En typ av relation är den mellan orsak och verkan.

I nyhetererna om de tre händelserna förekommer ett stort antal formuleringar av orsak och verkan som har det gemensamt att de osynliggör medierna och journalistiken som en orsak till händelser och situationer som de rimligen bidragit till. Istället beskrivs politikernas yttranden/handlingar som självklara orsaker till den situation som uppstått. Här följer några exempel. (Kursiveringarna är mina.)

I Sverige *orsakade* Rosengrens uttalande en frenetisk aktivitet. Rosengren kastade sig själv på telefonen och bad om ursäkt till den norske kommunikationsministern (*Svenska Dagbladet* 25/9 1999).

STORMEN Hundratals arga brev till Ringholm *efter* bråket med Ahlenius (rubrik på förstasidan i *Expressen* 1/10 1999)

Däremot *väckte* finansminister Bosse Ringholms agerande i samband med Ahlenius-affären, med den berömda presskonferensen som final, både vrede och besvikelse i opinionen. (i artikel i *Expressen* 6/10 1999).

Varannan svensk har fått minskat förtroende för finansministern *efter* turerna kring RRV-chefen Inga-Britt Ahlenius (ingress i *Expressen* 1/10 1999).

Svenska folket fortsätter att ösa sin vrede över finansminister Bosse Ringholm. I en opinionsundersökning som Aftonbladet publicerar idag så säger 51 % av svenskarna att deras förtroende för finansministern har minskat. *Å anledningen är* finansministerns behandling av chefen för Riksrevisionsverket Inga Britt Ahlenius för i onsdags fick hon i praktiken sparken men finansministern gav ett annat budskap (Reporterröst som inleder inlägg i *Rapport* 1/10 1999).

Dessa exempel visar på mer explicita konstruktioner av orsak och verkan, där journalistiken osynliggör sin egen inblandning. Observera att texten är konstruerad som självklara beskrivningar av hur det är, inte som tolkningar av tänkbara orsaksrelationer. I många fall är relateringarna mer implicita. Påståenden presenteras efter varandra på ett sådant sätt att det ligger nära till hands att tolka det ena som orsak till det andra. Motsvarande formuleringar där journalisterna och medierna istället pekats ut som en bidragande orsak till de omtalade situationerna förekommer ej i det studerade nyhetsmaterialet.

6. När politikerna försöker hävda att medierna kan ha bidragit till händelsen vänds detta emot politikerna

Varför var politikerna så villiga att i medierna be om ursäkt och ta på sig skulden? Varför riktade inte Rosengren kritik mot journalisten som offentliggjorde det han sa när han trodde att intervjun var avslutad och kameran avstängd? Jag gör inte anspråk på annat än att föreslå ett rimligt svar på dess frågor här. (Det kan dessutom

vara så att Rosengren faktiskt riktade kritik mot journalisten men att detta inte offentliggjordes.) En tänkbar och högst rimlig förklaring till att politikerna tycks dra sig för att kritisera journalisterna är att detta nog är otaktiskt eftersom denna typ av kritik riskerar att vändas emot dem. Riskerna är stora att nyheternas budskap då istället blir ungefär följande. Inte nog med att Rosengren uttalar sig på detta sätt om norrmännen han kan dessutom inte stå för det han gjort utan försöker skylla ifrån sig. I en situation där politikerna saknar inflytande över den offentliga berättelsen är det nog lika bra att ta på sig allt och be om ursäkt. Denna anpassning kan i så fall ses som ett typiskt uttryck för politikens medialisering. Kroon (2001, s 256) visar i en studie av mediedebatter exempel på hur politiker riskerar att framstå som än mer skyldiga när de försöker kritisera mediernas rapportering.

Ringholms presskonferens skiljer sig från de två andra händelserna så till vida att Ringholm, i en intervju som sändes i tv-nyheterna, försiktigt antydde att journalisterna bidrog till den kritiserade händelsen. Här följer ett utdrag från ett av nyhetsinslagen där denna intervju klipptes in.

Rapport 1/10 1999

R = Reporterröst

P = Politiker

I = Intervjuare

1. R: och idag så ångrade finansministern vissa saker som han sa i onsdags
2. P: å jag kan hålla med om kritiken att det hade kanske varit bättre om jag
3. hade gjort presskonferensen bara fem minuter istället för femton
4. minuter för jag hade inte mer att säga skulle jag ha sagt någonting mer
5. så skulle jag ha hittat på nåt och det fanns inget mer å nämna och jag
6. ville stå vid den överenskommelse som hon och jag hade gjort och va
7. schysst tillbaka å ahh jag vet att det inte uppskattas av er i media men å
8. andra sidan jag kunde inte brodera på nånting som inte vi hade kommit
9. överens om
- 10.I: men det blev ju lite parodiartat det får du ju hålla med om
- 11.P: ja jag tror att frågorna och svaren tillsammans kanske medverkade
12. till att det inte blev så bra som det borde ha varit
- 13 I: men samtidigt är ju det här visserligen kan man ju säga nånting om oss
14. journalister men det är ju ändå den bild du skickar vidare till svenska
15. folket

Rosengrens försök att lägga visst ansvar på journalisterna var knappast framgångsrikt. I den aktuella intervjun valde den intervjuande journalisten att med hjälp av reporterrösten och frågorna (rad 1, 10 och 13 ovan) hålla fast vid den dominerande berättelse enligt vilken Ringholm var den skyldige.

I en intervju som TT gjorde fick Ringholm kommentera den kritik som allmänheten riktat mot honom efter presskonferensen. Ringholm förklarade kritiken delvis med hänvisning till den bild som massmedierna gett av turerna i den sk Ahleniusaffären. När Ringholms yttranden citeras i bl a Sydsvenska Dagbladet och Dagens Nyheter (2 okt 1999) framställs det som en dålig bortförklaring. Det sägs att Ringholm skyller på massmedierna och i artikeln finns ingen röst som på något sätt antyder att Ringholms förklaring skulle kunna vara rimlig.

7. Medielogikens naturalisering

Massmedierna fungerar ideologiskt genom ett flertal olika mekanismer, av vilka naturalisering tillhör de mest betydelsefulla (Thompson 1990). Strukturer som vuxit fram

över tid, som aktivt reproduceras, och som inbegriper makt- och dominansförhållanden, tenderar massmedierna att framställa som om de vore naturliga, permanenta och utanför sociala och historiska processer. Det jag här vill rikta uppmärksamheten mot är hur nyhetsjournalistiken naturaliserar den medielogik som de är en del av, och därigenom osynliggör sig själv som en aktör vars agerande har betydelse.

I ett flertal av de nyheter där de tre studerade händelserna rekontextualiserades framställdes medielogiken som en självklar utgångspunkt, som en naturlig del av verkligheten, som politikerna måste anpassa sig till. Politikernas agerande uppmärksammades, kommenterades, analyserades och kritiserades i artikel efter artikel, utifrån den gemensamma utgångspunkten att de borde ha gjort annorlunda. Medierna och journalistiken kunde dock inte fungera annorlunda. Ett särskilt tydligt exempel på detta är de artiklar och nyhetsinslag där olika debattörer och konsulter (s k medietränare) fick kommentera Ringholms agerande. Ringholm kritiserades, förlöjligades och beskrevs som allmänt inkompetent i sitt sätt att hantera medierna och den aktuella situationen.

I TV4 Nyheterna framträdde Åke Ortmark f d tv-journalist som numera ägnar sig åt att träna höga chefer i att hantera media. I inslaget analyserar Ortmark Ringholms agerande, de misstag han gjorde och talar om vilka strategier han istället borde ha använt: ”Det är ju detta att man ska vara hygglig man ska vara inkännande man ska vara intresserad av den som frågar utav det förelagda ämnet å är det så att man inte kan kommentera en viss punkt så ska man beklaga och se ledsen ut över att man inte kan kommentera det”. I inslaget konstateras också att Riksrevisionsverkets chef Ahlenius varit betydligt skickligare i sitt sätt att möta medierna. De villkor som medierna skapar för politiken framställs som självklara och naturliga.

I nyheterna som tog upp Rosengrens yttrande aktualiseras aldrig redaktionens agerande som ett moraliskt problem. Tvärtom presenterades och diskuterades Rosengrens yttrande, i nyhetssändning efter nyhetssändning, som om det vore självklart att det skulle offentliggöras på detta sätt. Rosengren kritiseras och analyseras men journalistiken gjorde bara sitt jobb. I flera tidningar beskrevs Rosengrens yttrande som omdömeslöst. Ingen av de studera tidningarna beskrev dock journalistens agerande som omdömeslöst. Det framställdes snarast som självklart att journalistiken skulle offentliggöra detta ”uttalande”.

Sammanfattning

Det tillhör ledande politikernas vardag att ställa upp på intervjuer i olika situationer. För politiker är det angelägna att synas och nå fram med sina budskap i medierna. För journalistiken är intervjuerna en av de viktigaste metoderna för att samla råmaterial i nyhetsproduktionen. Citat och referat från intervjuer förekommer mycket frekvent i nyhetstexter.

Det händer då och då att ett yttrande som en politiker gör i ett samtal med journalister blir en stor politisk nyhet. I denna artikel har jag undersökt hur nyhetsproduktionen fungerar i sådana sammanhang. Artikeln bygger på analyser av tre fall: Göran Perssons yttrande om subventionerad barnomsorg i en partiledarintervju, näringsminister Rosengrens yttrande om Norge och norrmännen i anslutning till en nyhetsintervju, samt en presskonferens med finansminister Ringholm i samband med den s k Ahleniusaffären.

Det är nyheternas textkonstruktioner som står i fokus för studien. Artikeln identifierar ett antal diskursiva tekniker som fungerar som grundläggande metoder i pro-

duktionen av nyheter. Det är delvis genom dessa tekniker som enskilda yttranden kan bli till stora politiska nyheter.

De diskursiva tekniker som identifieras i artikeln kan sammanfattas under tre teman. Det första handlar om hur yttrandena *extraheras*. Genomgående i nyhetstexterna är att politikernas yttranden används som självständiga uttalanden oberoende av den ursprungliga samtalssituationen. Extraheringen ger yttrandena karaktären av principiellt viktiga sensationella händelser (istället för tillfälliga situationsbestämda intervju svar). Extraheringen gör det möjligt för journalistiken att använda yttranden i rubriker, i visuell gestaltning och som uttryck för handlingar och karaktärer i berättelser. I artikeln undersöks för det andra hur yttranden rekontextualiseras genom olika diskursiva tekniker. Yttranden formuleras om, placeras in i olika sammanhang och används i journalistikens berättelser om politiken. Studien visar för det tredje hur journalistikens textkonstruktioner inte bara klandrar politikerna utan samtidigt legitimerar sin egen verksamhet. Artikeln ger sju exempel på hur olika diskursiva tekniker kan fungera som självlegitimerande mekanismer i nyhetsproduktionen.

Referenser

- Asp, Kent (1990) 'Medialisering, medielogik, mediekra ti', *Nordicom-Information* 1990:4, pp 7-12. Göteborg: Nordicom.
- Asp, Kent & Esaiasson, Peter (1996) 'The Modernization of Swedish Campaigns', in D. L. Swanson & P. Mancini (red) *Media and Modern Democracy*, pp 73-90. Westport: Praeger Publishers.
- Berger, A (1997) *Narratives in Popular Culture, Media, and Everyday Life*. London: Sage.
- Clayman, S (1992) 'Footing in the Achievement of Neutrality: the Case of Newsinterview Discourse', in P. Drew & J. Heritage (eds) *Talk at Work*, pp 163-198, Cambridge: Cambridge University Press.
- Clayman, S (1995) "Defining Moments, Presidential Debates, and the Dynamics of Quotability", *Journal of Communication*. 45(3): 118-146.
- Clayman, S och Heritage, J (2000) Questioning Presidents: Journalistic Deference and Adversarialness in the Press Conferences of Eisenhower and Reagan (opublicerat paper).
- Eide, M (1991) *Nyhetsens Interesse. Nyhetsjournalistikk mellom tekst og kontekst*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ekecrantz, J och Olsson, T (1994) *Det redigerade samhället*. Stockholm: Carlssons.
- Ekström, M (2000) 'Information, Storytelling and Attractions: TV Journalism in Three Modes of Communication', *Media, Culture and Society*. 22(4): 465-492.
- Ekström, M (2003) "Epistemologies of TV-Journalism. A Theoretical Framework". *Journalism: Theory Practice and Criticism*. 3 (3): 259-282.
- Ekström, M (2001b) "Politicians Interviewed on Television News", *Discourse and Society*. 12 (5).
- Ekström, M och Andersson, C (1999) "När väljarna skall mobiliseras. Valrörelsen 1998 i ett jämförande perspektiv", i Amnå, E (red) *Valdeltagande i förändring*. SOU 1999:132.
- Fiske, J (1987) *Television Culture*. London: Routledge.
- Goffman, E (1988) *Jaget och maskerna – En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Heritage, J (1985) 'Analyzing News Interviews: Aspects of the Production of Talk for an Overhearing Audience', in T. A. van Dijk (ed) *Discourse and Dialogue*, pp 95-117. London: Academic Press.
- Heritage, J (2000) "Designing Questions and Setting Agendas in the News Interviews" (opublicerat paper)
- Heritage, J and Greatbatch, D (1991) 'On the Institutional Character of Institutional Talk: The Case of News Interviews', in D. Boden & D. H. Zimmerman (eds) *Talk and Social Structure*, pp 93-137. Cambridge: Polity Press.
- Isotalus, P. (1998) Election Debate is Always News. The Reports of Political Television Programs in Finnish newspapers, *Nordicom-Information*, 20: 49-56.
- Kroon, Å (2001) *Debattens dynamik. Hur budskap och betydelser förvandlas i mediodebatter*. Linköping: Linköpings Universitet, Tema K.

- Linell, P (1998a) *Approaching Dialogue. Talk, Interaction, and Contexts in Dialogical Perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Linell, P (1998b) "Interaktion i samtal – en teoretisk bakgrund", i Forstorp, P-A och Linell, P (red) *Samtal pågår. Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Lull, J. & Hinerman, S. (1997) *Media Scandals*, Columbia University Press, New York.
- Mitchell, W J T (1994) *Picture Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nylund, Mats (2000) *Iscensatt Interaktion. Strukturer och strategier i politiska mediesamtal* [Staged interaction; Structures and strategies in political conversation in the media]. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- Potter, J. (1996) *Representing Reality. Discourse, Rhetoric, and Social Construction*, Sage Publications, London.
- Thompson, J B (1990) *Ideology and Modern Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, J B (1995) *The Media and Modernity*. Polity Press, Cambridge.
- van Dijk, T.A. (1991) "The Interdisciplinary Study of News as Discourse", i Jensen, K B och Jankowski, N W (red) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge.